

RODZINA I INSTYTUCJE KULTURY W ŚRODOWISKU LOKALNYM

I. CEL BADAŃ I ICH PROBLEMATYKA

Od kilku już lat w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze w Zakładzie Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej prowadzone są badania nad aktywnością kulturalną różnych kategorii społecznych. Początkowo badania te koncentrowały się głównie na uwarunkowaniach i typach aktywności kulturalnej studentów różnych kierunków i lat studiów. Wraz z postępującym rozpoznaniem naukowym aktywności kulturalnej studentów oraz wypracowaniem sprawdzonych metod i narzędzi badawczych podjęto badania innych kategorii społecznych, koncentrując się głównie na młodzieży szkolnej oraz rodzicach.

W 1984 roku we wrześniu zorganizowano w Żarach obóz naukowy studentów czwartego roku pedagogiki kulturalno-oświatowej, którego celem naukowym było określenie aktywności kulturalnej młodzieży szkół średnich, uchwycenie różnic wewnątrz i międzygeneracyjnych w aspekcie aktywności kulturalnej, uznawanych wartości w odniesieniu do rodziców oraz swoich rówieśników i wyznaczenie, na podstawie materiału empirycznego, układów kulturalnego odniesienia badanej populacji uczniów szkół średnich.

Po opracowaniu materiału z badań uznano potrzebę dalszej penetracji badawczej reprezentantów ankietowanych w Żarach generacji rodziców i ich dzieci, traktując równocześnie badania żarskie, jako poligon sprawdzający zarówno zakres badanej problematyki, jak i narzędzia badawcze.

W następnym roku akademickim (1985/86) zaprogramowano kolejny obóz naukowy studentów pedagogiki kulturalno-oświatowej. Korzystając z wcześniejszych doświadczeń zmodyfikowano kwestionariusz ankiety do uczniów oraz ich rodziców, a także zawężono nieco problematykę badawczą. Zrezygnowano w tym etapie badań z empirycznej weryfikacji różnic wewnątrzgeneracyjnych koncentrując się natomiast na określeniu dys-

tansu międzypokoleniowego dzieci i rodziców w aspekcie ich aktywności kulturalnej. Pominięto także problematykę funkcjonowania różnych systemów wartości w obrębie dwóch badanych generacji.

Głównym problemem badawczym stała się aktywność kulturalna (czyli, jak pisze Ewa Kasprów¹ „...” część uczestnictwa kulturalnego ludzi, która polega na ich świadomych, celowych czynnościach i wyborach...”) rodziców oraz ich dzieci będących uczniami najstarszych klas szkół średnich Żagania.

Wyodrębniono cztery problemy szczegółowe stanowiące kanwę, na której skonstruowano narzędzia badawcze oraz określono całą procedurę badawczą (dobór próby, liczebność, typ środowiska).

Owe problemy szczegółowe układają się w następującą listę pytań:

1. Jakie miejsce zajmuje rodzina w przekazie wzorów aktywności kulturalnej (akulturacji) młodemu pokoleniu i czy jest utrzymana ciągłość biografii kulturalnej między pokoleniem rodziców i dzieci?
2. Jaka funkcję pełnią instytucje drugiego układu kultury w Żaganiu dla dwóch generacji — rodziców i dzieci?
3. Jaki jest dominujący typ aktywności kulturalnej badanych dwóch generacji mieszkańców Żagania i poprzez które układy kultury realizowany?
4. Które, z przyjętych w badaniach zmiennych socjologicznych, różnicują badaną populację uczniów i rodziców w zakresie typu aktywności i sposobów jej przejawiania? W tym aspekcie interesujące mogą być próby określenia typu aktywności, np.: instytucjonalny — rodzinny, ekspresyjny — percepcyjny, postfiguratywny — konfiguracywny — prefiguratywny².

Należy zastrzec, że w badaniach żagańskich nie szukano odpowiedzi na temat jakości aktywności kulturalnej, rozumienia przez respondentów znaków kultury symbolicznej, artystycznego poziomu ekspresji jak i zakresu i stopnia percepcji kulturalnej. Badania takie są niewątpliwie interesujące, jednak wymagają zastosowania wielu niezwykle wysublimowanych metod i technik badawczych, a także nakładają na badacza wymóg posiadania niezbędnych w tym zakresie kompetencji (np. znajomość wybranej dziedziny kultury symbolicznej).

1 E. Kasprów, *Wzory i modele aktywności kulturalnej w środowiskach robotniczych i inteligentkich*. Uniwersytet Śląski, Katowice 1982, s. 24.

2 M. Mead, *Kultura i tożsamość*. Studium dystansu międzypokoleniowego. PWN. Warszawa 1978.

Przyjmując jednak owe walory za ważne, uznać należy, że nie zawsze uzyskana tą drogą wiedza da się uogólnić i stać się podstawą w opisie pewnych generalnych zjawisk społecznych. Przykładem może być szukanie odpowiedzi na pytanie, kto w procesie socjalizacji spełnia rolę przekazu wzoru aktywności kulturalnej, a także jakie układy kulturalnego odniesienia charakteryzują badaną kategorię społeczną?

Dla uzyskania odpowiedzi na te pytania nie wydaje się potrzebna analiza zjawisk z zakresu semiotyki, głębokości stopnia rozumienia (lub też przeżywania) znaków kultury oraz poziomu uczestnictwa kulturalnego określanego przez tradycyjnie przyjmowane poziomy: wysoki, średni, niski lub artystyczny, poznawczy, rozrywkowy czy też codzienny, odświętny itp.

Stąd też koncentracja w badaniach żagańskich na zarysowanych wcześniej czterech grupach problemów wydaje się istotna z poznawczego punktu widzenia. Może dać ona odpowiedź między innymi na pytanie, czy zgodnie z przewidywanymi trendami⁸ wzrasta rola drugiego układu kultury w procesie społecznego uczestnictwa w kulturze społeczności lokalnych, czy zanika znaczenie pierwszego układu kultury w procesie socjalizacji i czy wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia następuje zmiana typu aktywności kulturalnej?

II. ZASTOSOWANA METODOLOGIA BADAWCZA.

W trakcie obozu naukowego w Żaganiu uzyskano materiał empiryczny techniką ankietową kierując do uczniów i ich rodziców szereg pytań zawartych w dwóch kwestionariuszach ankiet. Ankieta do uczniów miała charakter anonimowy, natomiast do rodziców skierowano ankietę, którzy posługując się kwestionariuszem ankiety prowadzili rozmowy z respondentami zadając szereg pytań dodatkowych, wykraczających poza ramy kwestionariusza ankiety. Stąd można uznać, że materiał uzyskany od rodziców lokuje się na pograniczu dwóch technik badawczych: wywiadu kierowanego oraz ankiety.

Ankieta do uczniów składała się z dwunastu pytań metryczki, stanowiących zmienne niezależne oraz z siedemdziesięciu dwóch pytań sondujących opinię i przejawianą aktywność kulturalną poprzez deklarowane zachowania i czynności.

Nie wszystkie spośród dwunastu pytań metryczki korelowano w trakcie opracowania materiału ze zmiennymi zależnymi. Część tych pytań z metryczki stanowiła element identyfikujący kwestionariusze uczniów i

---

Por. A. Kłosowska, *Społeczne ramy kultury*. Warszawa 1972.

ich rodziców. Do korelacji wykorzystano pięć zmiennych niezależnych. Były nimi: rodzaj szkoły, do której uczęszcza respondent, płeć badanych, standard cywilizacyjny rodziny respondenta, standard kulturowy oraz przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej.

Trzy ostatnie zmienne wymagają kilku słów komentarza. Standard cywilizacyjny składał się z czterech kategorii (stopni) określających poziom wyposażenia rodziny w dobra cywilizacyjne, takie jak: WC, centralne ogrzewanie, pralka, gaz, łazienka, lodówka, odkurzacz, telefon, samochód i garaż. Dobrom tym przypisano różną skalę punktów w przedziale od 1 do 4. Respondenci, których rodzina posiada dobra, których suma mieści się w przedziale punktów od 1 do 14 zakwalifikowani zostali do niskiego standardu cywilizacyjnego oznaczonego w badaniach numerem I. Do standardu średniego, oznaczonego numerem II, zaliczono respondentów, którzy uzyskali 15 punktów. Za standard wysoki uznano III kategorię poziomu wyposażenia w dobra cywilizacyjne mieszczącą się w przedziale między 16 a 21 punktami. Ostatnią kategorię stanowili respondenci, którzy ocenili wyposażenie rodziny w dobra cywilizacyjne dające sumę punktów mieszczącą się w przedziale między 22 a 27 punktami. Tę grupę zakwalifikowano do bardzo wysokiego standardu cywilizacyjnego oznaczonego w badaniach numerem IV.

Na standard kulturowy składały się dobra ułatwiające kontakt z treściami kultury, takie jak: radio, telewizor, aparat fotograficzny, kamera filmowa, diaskop, magnetofon, gramofon, biblioteka domowa, obrazy oryginalne, prasa prenumerowana, płytoteka, taśmoteka.

Niski standard kulturowy oznaczony literą A posiadają respondenci, którzy uzyskali łącznie nie więcej jak 11 punktów. Średni standard oznaczony literą B mieści się w skali od 12 do 15 punktów. Wysokiemu standardowi kulturowemu, oznaczonemu literą C, przypisano tych respondentów, których wyposażenie w dobra ułatwiające kontakt z treściami kultury dało łącznie taką ilość punktów, która mieściła się w skali od 16 do 19. Literą D oznaczono standard bardzo wysoki mieszczący się w przedziale od 20 do 32 punktów.

Ostatnią zmienną niezależną wymagającą wyjaśnienia jest przynależność rodziny respondenta do kategorii społeczno-zawodowej. Podział na kategorie społeczno-zawodowe przyjęto za K. Słomczyńskim i Wł. Wesołowskim⁴ dokonując niewielkiej modyfikacji ich propozycji. Utrzymano dziesięciopunktową skalę kategorii społeczno-zawodowych wyłączając jedynie oficerów LWP i MO z pozycji dziesiątej („inni”) i przesuwając ich na pozycję drugą między kategorię inteligencji i techników. Zrezygnowa-

⁴ K. Słomczyński i Wł. Wesołowski, *Próby reprezentacyjne i kategorie społeczno-zawodowe*, (w:) red. Wł. Wesołowski, *Zróżnicowanie społeczne*. Ossolineum 1974, s. 97-98.

no z kategorii „robotnicy półwykwalifikowani”, gdyż przypisywanie respondentów do tej kategorii przysparza zawsze dużo trudności, co spowodowane jest płynnością granicy w ocenie stopnia kwalifikacji.

Natomiast zabieg wyłączenia oficerów z kategorii dziesiątej podyktowany został faktem, że w Żaganiu znajdują się liczne jednostki wojskowe, co powoduje, że w strukturze demograficznej zawodowi żołnierze Wojska Polskiego zajmują pozycję znaczącą. Uznano również, że współczesny oficer legitymując się najczęściej wyższym wykształceniem i zajmując różne funkcyjne stanowiska dowódcze pełni w istocie funkcje kierownicze. W związku z tymi faktami klasyfikowanie oficerów z wyższym wykształceniem do kategorii „inni” na równi np. z dozorcami wydaje się niezasadne.

Ankieta do uczniów, obok opisywanej wyżej metryczki, składała się z części merytorycznej, którą tworzyły 72 pytania. W konstrukcji kwestionariusza starano się utrzymać względną równowagę ilościową między pytaniami zamkniętymi (35) oraz otwartymi i półotwartymi (37). Pytania te dotyczyły trzech kategorii problemów. Pierwszą stanowiły pytania badające aktywność kulturalną uczniów w jej czynnościowym aspekcie. Inaczej mówiąc dotyczyły one tego typu aktywności, która przejawia się w uprawianiu przez respondenta którejś z dziedzin kultury, a zatem przyjmuje charakter ekspresyjny.

Drugą kategorię pytań stanowiły te, które badały aktywność percepcyjną respondentów. Ową percepcję celowo zawężono do czterech dziedzin kultury symbolicznej: teatru, plastyki, muzyki i filmu, czyli do kanonu jaki dominuje w programach pracy typowych instytucji drugiego układu kultury. W kwestionariuszu pytano o sposoby, rodzaje i miejsca kontraktu z treściami kultury, a nie, jak już wcześniej wyjaśniano, poziom i jakość owej percepcji. W badaniach żagańskich rozpoznawano kanały społecznej komunikacji treści kultury oraz ich miejsce w instytucjonalnej infrastrukturze lokalnej. Zakładano także, że przy analizie materiału empirycznego będzie można określić, która z wymienionych dziedzin kultury stanowi dla badanej populacji układ najbliższego odniesienia (cieszy się największym zainteresowaniem), a która zajmuje pozycje peryferyjne.

Trzecią, dość liczną grupę pytań stanowiły te, które badały stosunek respondentów do instytucji drugiego układu kultury, stanowiących sieć placówek i instytucji upowszechniania kultury o zasięgu lokalnym. Dominującą instytucją w strukturze lokalnej jest Żagański Pałac Kultury o statusie Rejonowego Domu Kultury.

Pytania z tej grupy dotyczyły wiedzy o instytucjach, uczestnictwa w ich życiu i działalności programowej, typu i charakteru kontaktów, oceny

ich pracy i propozycji modyfikujących formy i metody upowszechniania kultury.

Jak wcześniej wskazywano podobną w treści ankietę skierowano do rodziców badanych uczniów. Ta ankietka nie miała już charakteru anonimowego, gdyż wcześniej uzyskano od uczniów adresy ich rodziców i zapowiedziano specjalnym telegramem wizytę ankietera na badania naukowe. Ankieterami byli studenci IV roku pedagogiki k-o, którzy korzystając z kwestionariusza ankiety prowadzili rozmowę z rodzicami dokonując równocześnie odpowiedniego zapisu w ankiecie.

Kwestionariusz ankiety adresowanej do rodziców był bardzo podobny w zakresie treści pytań do kwestionariusza, którym badano uczniów. Zaś eg ten podyktowany został zamierzeniem uzyskania spójnego materiału dającego się analizować nie tylko w aspekcie statystycznym, ale także, po połączeniu ankiety rodziców z ankietą ich dziecka, umożliwiającym analizę w oparciu o indywidualne przypadki. Taka konstrukcja obu kwestionariuszy służyć miała uchwyceniu ciągłości biografii kulturalnej, aktualnych przejawów tej aktywności, a także aspiracji kulturalnych przedstawicieli obu generacji.

Porównując zmienne niezależne z obu metryczek kwestionariuszy, którymi badano uczniów i rodziców, należy wskazać, że trzy zmienne były wspólne dla obu badanych populacji. Były to: standard cywilizacyjny, standard kulturowy oraz przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej. Dodatkowo natomiast wprowadzono do kwestionariuszy, którymi badano rodziców, zmienną wykształcenia obojga rodziców osobno oraz zmienną przynależności do kategorii społeczno-zawodowej każdego ze współmałżonków (niezależnie od przyjętej także zmiennej określającej status społeczno-zawodowy całej rodziny determinowany zwykle przez pozycję głowy rodziny).

Ow, na pozór dość wątpliwy zabieg metodologiczny polegający na przypisywaniu małżonków do kategorii społeczno-zawodowej (osobno mąż i osobno żona), podyktowany został przekonaniem, że w obrębie wielu analizowanych rodzin występują duże zróżnicowania. Dotyczą one różnego poziomu wykształcenia współmałżonków, wykonywanego i wyuczonego zawodu oraz pełnionych funkcji społecznych. Określając przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej zwykło się kierować głównie omawianymi wyżej wyznacznikami, których nośnikiem jest głowa rodziny.

W tworzeniu koncepcji badań założono, że przyjmowanie wyłącznie, jako kryterium stratyfikacji statusu głowy rodziny, w badaniach nad uczestnictwem w kulturze, procesami socjalizacji i kształtowaniu się aspiracji kulturalnych na drodze przekazu wzorów zachowań w układzie domowym, jest zabiegiem upraszczającym obraz.

Jak wykazała analiza wypracowań uczniów szkół średnich, które wyprzedzały badania w 1984 roku w Żarach, wpływ na kształtowanie się u uczniów systemu wartości, wzorów aktywności kulturalnej oraz aspiracji miał jeden z rodziców. Często proces ten przebiegał w obrębie tej samej płci.

Konsekwencją tak przyjętej przesłanki było podzielenie części merytorycznej ankiety (zmiennych zależnych) na dwie grupy. Jedną stanowiły pytania odnoszone do rodziny jako całości: te pytania korelowane były ze zmiennymi rodziny tj. dwoma standardami i statusem społeczno-zawodowym rodziny.

Drugą natomiast grupę stanowiły pytania odnoszone osobno do męża i osobno do żony, które korelowano z poziomem wykształcenia i przynależnością do kategorii społeczno-zawodowej dwutorowo tj. dla każdego z rodziców niezależnie.

Łącznie w ankiecie do rodziców znalazło się trzydzieści pytań zamkniętych. Siedemnaście z nich korelowano ze zmiennymi rodziny, natomiast trzynaście poddano analizie dwutorowej, dla każdego z małżonków osobno.

W ankiecie tej także umieszczono dwadzieścia trzy pytania otwarte, które dzięki prowadzonej z respondentami rozmowie przez ankieterów, okazały się bardzo bogate i nośne w treści.

III. BADANA POPULACJA

Jak już wcześniej sygnalizowano badaniami objęto przedstawicieli dwóch generacji mieszkańców Żagania: młodzież reprezentowaną przez uczniów najstarszych klas szkół średnich Żagania oraz ich rodziców, którzy reprezentują pokolenie ludzi dojrzałych, ustabilizowanych zawodowo, ekonomicznie i rodzinnie.

W odniesieniu do młodego pokolenia dobór próby podyktowany został trzema przesłankami.

Po pierwsze uznano, że w badaniach nad aktywnością kulturalną istotną zmienną determinującą jej charakter jest posiadanie czasu wolnego. Młodzież szkół średnich nie jest jeszcze obciążona obowiązkami domowymi i zawodowymi w przeciwieństwie do jej nieco starszych rówieśników pracujących już zawodowo i posiadających rodziny (np. młodych robotników).

Po drugie uznano, że okres nauki w szkole średniej (także okres studiów) cechuje się dużą intensywnością i różnorodnością doświadczeń kulturalnych wynikających zarówno z cytowanej wyżej przesłanki pierwszej, jak i z cech i potrzeb rozwojowych tego okresu życia człowieka. W

związku z faktem, że kategoria studentów nie jest reprezentowana w Żaganiu, wybór w doborze próby padł na młodzież szkół średnich.

Przesłanka trzecia, to przekonanie, że młodzi ludzie uczący się w klasach maturalnych, znajdując się u progu dojrzałości, posiadają już względną samodzielność w wyborze treści kultury oraz form i kanałów własnej aktywności kulturalnej. Z tego też względu tę kategorię społeczną można poddać porównaniom z ludźmi dorosłymi.

W trakcie badań zankietowano łącznie 122 uczniów uczęszczających do dwóch ostatnich klas trzech zespołów szkół średnich: Zespołu Szkół Ogólnokształcących, Zespołu Szkół Mechanicznych i Zespołu Szkół Włókienniczych. W ten sposób w badaniach reprezentowane były dwa typy szkół średnich: ogólnokształcący z liczbą 74 respondentów i techniczny w ilości 48 badanych.

Jak widać z przytoczonych wielkości w rozkładzie ilościowym dominowali uczniowie Zespołu Szkół Ogólnokształcących mimo, że badaniami objęto aż dwa zespoły szkół o profilu technicznym. Sytuacja ta spowodowana została faktem, że klasy w liceum są wielooddziałowe i stosunkowo liczne. W zespołach szkół technicznych klasy są często jednooddziałowe i liczebnie mniejsze od licealnych. Dodatkowo podkreślić należy, że w obu zespołach szkół technicznych prowadzone są atrakcyjne i specyficzne kierunki kształcenia, co powoduje spory napływ uczniów spoza Żagania. Badaniami objęto wyłącznie młodzież zamieszkałą w Żaganiu na stałe, co znacznie zmniejszyło odsetek uczniów szkół technicznych w całej badanej populacji.

W objętej badaniami grupie młodzieży 63 osoby reprezentowały płęć żeńską a 59 osób męską. Jak z tego widać rozkład badanej populacji według zmiennej płci jest nieomal równomierny, co przy korelacji zmiennych ma bardzo ważny walor praktyczny.

Dwa standardy (cywilizacyjny i kulturowy) jako zmienne niezależne różnicujące badaną populację dały następujący rozkład wyników. Do niskiego standardu cywilizacyjnego zaliczono 32 respondentów (26,3%), do średniego 17 respondentów (13,9%) a do wysokiego 27 respondentów (22,1%). Na uwagę zasługuje fakt, że standard bardzo wysoki (oznaczony liczbą IV) posiada największą ilość respondentów, bo 46 osób, co daje 37,7% całej badanej populacji.

Taki rozkład wyników można wytłumaczyć tym, że badania prowadzono w środowisku miejskim, które posiada podstawową infrastrukturę komunalną, co rzutuje na wyposażenie mieszkań w niektóre dobra cywilizacyjne. Inną przyczyną tego stanu rzeczy może być struktura społeczna, z której rekrutują się respondenci. Ponad 35% badanych wywodzi się z rodzin inteligenckich, oficerskich i techników zajmujących kierownicze stanowiska, a ponad 30% pochodzi z rodzin robotników wykwalifikowa-

nych zatrudnionych w nowoczesnych zakładach produkcyjnych. Są to grupy dobrze sytuowane materialnie, co niewątpliwie wpływa na wyposażenie domu w dobra cywilizacyjne.

Wydaje się również, że miejsce zamieszkania (84 osoby mieszkają w nowych blokach lub domkach jednorodzinnych, a 38 osób mieszka w starym budownictwie) określa od razu stosunkowo wysoki, wyjściowy standard cywilizacyjny, czyli wyposażenie mieszkania w dobra cywilizacyjne.

Bardziej interesujący w analizie okazuje się standard kulturowy określający stopień wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z treściami kultury. Dobra te nie stanowią naturalnego elementu będącego na wyposażeniu mieszkania (jak w przypadku standardu cywilizacyjnego np. gaz, woda, energia itp.), lecz są wyposażeniem dodatkowym będącym materialnym dowodem aspiracji i potrzeb kulturalnych respondentów.

Analizując badaną populację młodzieży w aspekcie przynależności do jednego z czterech stopni przyjętego standardu kulturalnego stwierdzono, że 35 osób (28,6%) posiada niski stopień wyposażenia w dobra ułatwiające kontakt z kulturą, 34 respondentów (28,0%) posiada średni stopień wyposażenia, 38 badanych zakwalifikowano do wysokiego stopnia standardu kulturowego (31,1%). Wyraźny spadek ilościowy odnotowano w stopniu oznaczającym bardzo wysoki standard kulturowy, który posiada 15 respondentów, co daje 12,3% badanej populacji.

Jak zatem widać z rozkładu wyników, trzy pierwsze stopnie wyposażenia rodziny w dobra ułatwiające kontakt z kulturą reprezentowane są w badanej populacji na zbliżonym poziomie (28,6%, 28,0%, 31,1%). Taki rozkład wyników wydaje się bardzo korzystny z metodologicznego punktu widzenia, gdyż przy korelacji zmiennych zapewnia niezbędną ilościową reprezentację badanych w każdej kategorii standardu. Oznacza on również, że zmienna ta różnicuje badaną grupę.

Wyraźnie niższy wynik uzyskany w kategorii „bardzo wysoki standard kulturowy” (12,3%) wskazywać może na pewien typ aspiracji kulturalnych, które odbiegają od schematu, gdzie ramy stanowią: radio, telewizor, magnetofon. Aby uzyskać ów bardzo wysoki standard kulturowy respondenci muszą posiadać na wyposażeniu dodatkowo inne dobra, stanowiące jeszcze dzisiaj rzadkość wśród przedmiotów materialnych. Są to między innymi: kamera filmowa, magnetowid, biblioteka, aparat fotograficzny, rzutnik do przeźroczy. Interesującym okazać się może rozpoznanie, jakie kategorie społeczne reprezentowane są w tej grupie badanych, jaki typ aktywności kulturalnej cechuje respondentów legitymujących się tym standardem, i który układ kultury stanowi dla nich podstawę procesu społecznej komunikacji. Rozważania te jednak wykraczają

poza ramy niniejszego artykułu i stąd nie mogą zostać w tym miejscu podjęte.

Ostatnią zmienną niezależną korelowaną z materiałem empirycznym uzyskanym od uczniów, była przynależność ich rodzin do kategorii społeczno-zawodowej.

W badaniach uczniów szkół średnich w Żaganiu uzyskano następujący rozkład wyników według przynależności respondentów do kategorii społeczno-zawodowej:

1. inteligencja	— 21 osób (17,2%)
2. oficerowie	— 10 osób (8,2%)
3. technicy	— 12 osób (9,8%)
4. pracownicy biurowi	— 6 osób (4,9%)
5. mistrzowie i brygadziści	— 3 osoby (2,5%)
6. rzemieślnicy	— 3 osoby (2,5%)
7. pracownicy fizyczno-umysłowi	— 9 osób (7,4%)
8. robotnicy wykwalifikowani	— 37 osób (30,3%)
9. robotnicy niewykwalifikowani	— 8 osób (6,6%)
10. inni	— 13 osób (10,6%)

Jak widać z przytoczonych wielkości najliczniej reprezentowani w badaniach byli respondenci należący do kategorii — robotnicy wykwalifikowani (30,3%). Warto jednak zwrócić uwagę, że na drugim miejscu znalazła się grupa uczniów wywodzących się z rodzin inteligentnych (17,2%).

Gdyby dokonać zabiegu połączenia trzech kategorii społeczno-zawodowych (pracownicy fizyczno-umysłowi, robotnicy wykwalifikowani i robotnicy niewykwalifikowani) w jedną kategorię — „robotnicy”, to taki typ pochodzenia społecznego posiadać będzie aż 44,3% ogółu badanych.

Również możliwym wydaje się połączenie dwóch pierwszych kategorii (inteligencji i oficerów), gdyż oficerowie posiadając wyższe wykształcenie i pełniąc funkcję kierownicze dowódcze) zajmują pozycję społeczną, która może odpowiadać inteligencji w warunkach cywilnych. Otrzymamy wtedy łączną kategorię — inteligencja, która w badanej populacji wyniesie 25,4% ogółu badanych.

Oczywiście, dla uzyskania wyższej reprezentacji w obrębie innych, mniej licznie reprezentowanych kategorii społecznych, można próbować łączyć także pozostałe kategorie, np.: techników z pracownikami biurowymi (posiadają oni ten sam poziom wykształcenia) lub też rzemieślników z mistrzami. Zabiegi takie winny być jednak podyktowane względami praktycznymi tylko w przypadku, gdy uzyskane wielkości w rozkła-

dzie na kategorie społeczno-zawodowe są bardzo małe i nie dają podstaw do analizy statystycznej.

Wydaje się również możliwym (lub wręcz czasami koniecznym) dokonanie zabiegu wyłączenia z analizy i korelacji tych grup społeczno-zawodowych, które w badanej populacji reprezentowane były w stopniu znikomym.

Odrębnego omówienia wymaga druga z badanych generacji — pokolenie ludzi dorosłych, czyli rodzice.

Ogółem uzyskano 114 ankiet od rodziców, w których zawarta była informacja dotycząca całej rodziny. W trakcie wywiadu ankieterzy starali się zapraszać do rozmowy obojga rodziców. Wyjątki stanowiły rodziny niepełne, lub takie, w których czasowo jedno z małżonków było poza Żaganiem.

Ilość 114 ankiet od rodziców może skłaniać do pytania, skąd różnica ośmiu kwestionariuszy w stosunku do uzyskanej liczby ankiet od uczniów. Różnica ta spowodowana została kilkoma czynnikami.

Pierwszy, to pojawienie się w liczbie badanych uczniów dwóch rodzeństw bliźniaczych, co autonomicznie daje różnicę dwóch ankiet po stronie uczniów.

Drugi powód, to niewłaściwy adres rodziców, którym dysponowali ankieterzy. Adresy te uzyskiwano od badanych uczniów, co miało zagwarantować ich aktualność. Założenie to sprawdziło się w 119 przypadkach. Trzy adresy okazały się nieaktualne. Być może ci uczniowie celowo podali adres błędny lub też podali go bardzo nieczytelnie, co mogło spowodować błąd w odczytaniu.

Kolejny powód, to odmowa udzielenia wywiadu. Sytuacja taka spotkała ankieterów dwukrotnie.

I wreszcie powód ostatni, to dłuższa nieobecność rodziców ucznia w Żaganiu. Zanotowano jeden taki przypadek.

Łącznie udało się uzyskać od rodziców materiał empiryczny, który mimo tego, że ilościowo był mniejszy o osiem kwestionariuszy od podobnego uzyskanego od uczniów, stanowić może bardzo cenne źródło informacji.

Jak już sygnalizowano w punkcie omawiającym założenia metodologiczne ankiet do rodziców składała się z dwóch grup pytań. Jedna dotyczyła rodziny jako całości, druga zaś odnosiła się do każdego małżonka osobno. W ten sposób uzyskano materiał empiryczny odnoszący się do 113 żon i 106 mężów. Różnica jednej żony w stosunku do uzyskanych 114 ankiet od rodziców dotyczyła przypadku, gdy ankieterzy rozmawiali z ojcem samotnie wychowującym dzieci. Żona zmarła przed wielu laty i całkowity wpływ na wychowanie dziecka miał wyłącznie ojciec.

Znacznie mniej informacji udało się uzyskać ankieterom o mężach,

czyli ojcach badanych wcześniej uczniów. W całym uzyskanym od rodziców materiale (114 ankiet) ujawniono 106 kwestionariuszy zawierających pełną informację o i od mężów. Różnica ta spowodowana została następującymi czynnikami: zgonem męża, rozwodem, porzuceniem przez męża rodziny, lub też wychowywaniem dziecka samotnie przez matkę (brak ojca).

Biorąc pod uwagę wszystkie analizowane w tym punkcie wartości liczbowe, należy uznać, że uzyskany materiał empiryczny o uczniach i ich rodzicach może być analizowany pararelnie, chociaż wielkości te nie pokrywając się bezwzględnie mogą nieco utrudniać analizę statystyczną i interpretację.

Trzy zmienne niezależne umieszczone w metryczce obu kwestionariuszy były indentyczne, chociaż uzyskane wyniki różnią się nieco od siebie. Zmienne te to: przynależność rodziny do kategorii społeczno-zawodowej oraz dwa omawiane wcześniej standardy. Różnice w wartościach spowodowane zostały faktem, że respondenci często podają informacje niezbyt precyzyjne. Dotyczy to np. wykształcenia i wykonywanego zawodu rodziców, o które pytano uczniów. Rodzice z kolei nie zawsze potrafili wymienić te nowoczesne dobra ułatwiające kontakt z wartościami kultury, które są wyłącznie w dyspozycji ich dzieci (gramofon, magnetofon, rzutnik). Nie wydaje się celowe przytaczanie w tym miejscu rozkładu wyników i odsetek dotyczących owych trzech zmiennych.

Istotniejsze jest natomiast skoncentrowanie się na tym, co stanowi w materiale od rodziców nowość i określa jego specyfikę. Jest nią owa dwutorowość analizy i co za tym idzie metody zbierania danych. W ten sposób uzyskano informację dotyczącą osobno męża i żony w odniesieniu do dwóch zmiennych: poziomu wykształcenia i przynależności każdego z małżonków do kategorii społeczno-zawodowej.

Ze względu na poziom wykształcenia uzyskano następujący rozkład wyników:

Wykształcenie	Mąż		Żona	
	liczba badanych	odsetki	liczba badanych	odsetki
1. niepełne podstawowe	3	2,83%	4	3,53%
2. podstawowe	28	26,41%	35	30,97%
3. niepełne średnie	11	10,37%	17	15,04%
4. średnie	43	40,56%	46	40,70%
5. niepełne wyższe	2	1,88%	2	1,76%
6. wyższe	19	17,92%	9	7,96%
N =	106	100%	113	100%

Z przytoczonych w tabeli danych wynika, że mężowie w stosunku do ankietyowanych żon dominują ilościowo w kategorii wykształcenia wyższego, a w kategoriach wykształcenia od niepełnego średniego do niepełnego podstawowego dominują nieznacznie żony. Można zatem przyjąć, że w badanej populacji rodziców nieco wyższym poziomem wykształcenia legitymują się mężowie.

Dokonano również zabiegu przyseregowania obojga małżonków osobno do kategorii społeczno-zawodowych. Uzyskano rozkład wyników, który wyrażono w poniższej tabeli:

Kategoria społeczno-zawodowa	Mąż		Żona	
	liczba badanych	odsetki	liczba badanych	odsetki
1. inteligencja	13	12,26%	10	8,84%
2. oficerowie	10	9,43%	—	—
3. technicy	26	24,52%	23	20,35%
4. pracownicy biurowi	4	3,77%	20	17,69%
5. mistrzowie i brygadziści	2	1,88%	—	—
6. rzemieślnicy	3	2,83%	1	0,88%
7. pracownicy fizyczno-umysłowi	5	4,71%	5	4,42%
8. robotnicy wykwalifikowani	21	19,81%	22	19,46%
9. robotnicy niewykwalifikowani	13	12,26%	32	28,31%
10. inni	9	8,49%	—	—
	N =	106	113	

Na podstawie przytoczonych danych można stwierdzić, że przynależność do kategorii społeczno-zawodowej męża i żony różnicuje te dwie grupy badanych głównie w kategorii pracowników biurowych, gdzie zdecydowanie dominują żony oraz w kategorii robotników niewykwalifikowanych, gdzie także żony są znacznie liczniej reprezentowane. W trzech kategoriach społeczno-zawodowych żony nie są reprezentowane w ogóle. W pozostałych kategoriach różnice są niewielkie i zaznacza się tendencja do minimalnej przewagi mężów w ilościowym rozkładzie wyników w wyższych kategoriach społeczno-zawodowych.

IV. UZYSKANE WYNIKI — ANALIZA WPROWADZAJĄCA W OPARCIU O WYBRANE PRZYKŁADY.

Jak wcześniej podkreślano treścią artykułu nie jest dokonanie pogłębionej analizy naukowej uzyskanego materiału empirycznego w oparciu o korelacje zmiennych, tworzone typologie, rozpoznanie i porządkowanie bogatych wypowiedzi respondentów zawartych w pytaniach otwartych. Artykuł ten, będąc jedynie wprowadzeniem w naukową analizę, stanowi zapowiedź prac jakie podjęto lub jakie podjąć należy w najbliższym czasie, by całość materiału empirycznego spożytkować właściwie.

Przedmiotem wstępnej analizy, której służy ten fragment artykułu, są: rodzaje czynności kulturalnych uprawianych przez dwie badane generacje oraz miejsca, w których czynności te są uprawiane i rozwijane.

1. Rodzaje czynności kulturalnych podejmowanych przez respondentów.

W obu ankietach zamieszczono pytanie, w którym zawarto siedemnaście różnych czynności i zajęć kulturalnych, prosząc respondentów o wskazanie czynności odnoszących się bezpośrednio do badanych. Opierało się przy tym wyłącznie na deklaracji osób badanych, nie dokonując weryfikacji deklarowanego rodzaju aktywności. Wśród siedemnastu rodzajów czynności (zajęć) znalazły się takie, które wykraczają poza ramy wąsko rozumianej kultury symbolicznej sprowadzanej do tych jej dziedzin, które operują wartościami artystycznymi. Obok gry na instrumencie, recytacji lub malowania pojawiły się w kwestionariuszu takie czynności, jak: uprawianie sportu, modelarstwo, haftowanie i wyszywanie oraz nauka języków obcych. Nie wdając się w dywagacje na temat zakresu i konotacji pojęcia „kultura symboliczna” oraz klasyfikacji zjawisk, które wchodzą w jego zakres znaczeniowy, należy wyjaśnić, że u podstaw przyjęcia w kwestionariuszu listy owych siedemnastu czynności leży pragmatyzm badawczy, który antycypował zachowania respondentów. Z licznych obserwacji pracy instytucji upowszechniania kultury wynika, że prowadzą one wiele form pracy wykraczających poza ramy selektywie rozumianej kultury symbolicznej. Są to sekcje rekreacyjne, zajęcia i imprezy sportowe i turystyczne, sekcje i kluby politechniczne, kursy kroju, szycia, haftowania oraz nauki języków obcych. Zajęcia te cieszą się dużą popularnością wśród uczestników i skupiają liczną grupę bywalców. Wychodząc zatem z założenia, że w badanej populacji ten typ zajęć będzie także zajmował pozycję znaczącą uwzględniono je w spisie czynności kulturalnych.

Rozkład wyników w liczbach bezwzględnych i odsetkach z podziałem na cztery kategorie badanych przedstawia poniższa tabela:

TABELA 1

Zajęcia (czynności) uprawiane przez rodziców i ich dzieci

Badana populacja	Ojcowie N=106		Matki N=113		Córki N=63		Synowie N=59		Razem N=341	
	%	N	%	N	N	%	N	%	N	%
Rodzaj czynności										
1. gra na instrumencie	5	4,7	3	2,6	2	3,2	14	23,7	24	7,0
2. śpiewanie w chórze lub zespole	—	—	1	0,9	3	4,8	3	5,1	7	2,1
3. taniec w zespole	—	—	—	—	—	—	2	3,4	2	0,6
4. malowanie, rysowanie	—	—	1	0,9	13	20,6	9	15,2	23	6,7
5. rzeźbienie	1	0,9	—	—	1	1,6	1	1,7	3	0,9
6. pisanie wierszy, opowiadań	—	—	3	2,6	19	30,2	4	6,8	26	7,6
7. modelarstwo	2	1,9	—	—	—	—	9	15,2	11	3,2
8. fotografika	11	10,4	2	1,7	4	6,3	10	16,9	27	7,9
9. uprawianie sportu	16	15,1	7	6,2	29	46,0	39	66,1	91	26,7
10. recytowanie	—	—	2	1,7	6	9,5	4	6,8	12	3,5
11. gra w zespole teatral- nym, kabaretowym	—	—	—	—	4	6,3	4	6,8	8	2,3
12. haftowanie, wyszywanie	—	—	61	54,0	21	33,3	1	1,7	83	24,3
13. tkactwo artystyczne	—	—	6	5,3	7	11,1	—	—	13	3,8
14. gra w szachy	28	26,4	9	7,9	6	9,5	27	45,8	70	20,5
15. gra w brydża	27	35,5	10	8,8	3	4,8	8	13,5	48	14,1
16. nauka języków obcych na kursach	3	2,8	2	1,7	6	9,5	3	5,1	14	4,1
17. amatorskie kręcenie filmów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem wybory =	93		107		124		138		462	
N=	106		113		63		59		341	

Jak widać z tabeli na 106 badanych ojców uzyskano 93 wybory czynności kulturalnych. Wśród 113 matek rozkład deklarowanych czynności wynosi 107, a wśród córek (63 osoby badane) uzyskano 124 wybory podanych w kwestionariuszu zajęć kulturalnych. Najwięcej wyborów, bo 138 uzyskano w najmniejszej liczebnie kategorii badanych, którą stanowili synowie w liczbie 59.

Biorąc pod uwagę fakt, że każdy z respondentów mógł deklarować kilka uprawianych przez siebie zajęć (czynności) kulturalnych, uzyskane wyniki, już w nawet dość pobieżnej analizie, wskazują na bardzo małą aktywność kulturalną w sferze czynności, jaką wykazują ojcowie. Łączna liczba wyborów nie przekracza liczby badanych ojców. Spośród 106 respondentów aż 53 (50%) nie realizuje żadnej z podanych czynności.

Nieco korzystniej prezentują się matki, gdyż różnica między liczbą badanych (113) a ilością uprawianych przez nie czynności (107) jest

mniej. Ogółem 43 respondentki nie podejmują żadnej z wymienionych w tabeli czynności, co stanowi 37,1% ogółu badanych matek.

Znacznie większą aktywnością w sferze czynności kulturalnych, od rodziców legitymują się ich dzieci. Analizując ankiety uczniów stwierdzono, że wszyscy respondenci deklarują realizowanie którejs z czynności zapisanych w ankiecie. Oczywiście wielu respondentów uprawia więcej niż jedną z czynności, o czym świadczą uzyskane wyniki. Na 63 ankietowane uczennice (córk) uzyskano 124 wybory uprawianych zajęć kulturalnych, a wśród badanych 59 uczniów (synów) uzyskano wynik 158 wyborów podanych w ankiecie czynności.

Przyjmując, że wykonywanie chociaż jednej spośród siedemnastu podanych w kwestionariuszu czynności, kwalifikuje badanych do grupy aktywnych kulturalnie, można dwie badane generacje mieszkańców Zagania podzielić na aktywnych i nieaktywnych, wyrażając to poniższą tabelą:

TABELA 2

Aktyw- ność	Badana popu- lacja	Ojcowie		Matki		Córki		Synowie			
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
		1. Aktywni(e) kultu- ralni (w sferze czynności)	53	50,0%	70	62,9%	63	100%	59	100%	245
2. Nieaktywni(e) (w sferze czynności)	53	50,0%	43	37,1%	—	—	—	—	93	28,2%	
	N = 106			113		63		59		341	

Wyraźnie należy zastrzec, że kryterium aktywności stanowi tutaj jedynie podejmowanie czynności, a nie jej rodzaj, częstotliwość i jakość. Przedstawione w kwestionariuszu rodzaje zajęć (czynności) nie są porównywalne i w różnym stopniu adekwatne w określaniu kompetencji kulturalnych respondentów.

Można jednak podjąć próbę rozpoznania preferencji w podejmowaniu czynności kulturalnych badanych dwóch generacji. W tym celu odwołać się należy ponownie do tabeli nr 1, w której przedstawiono rozkład wyników w wyborach różnych rodzajów czynności.

Na ogólną liczbę 341 badanych uzyskano 462 wybory czynności przedstawionych w kwestionariuszu. Wśród przedstawionej sumy wyborów najliczniej reprezentowane jest uprawianie sportu z ilością 91 wyborów, co daje 26,7% ogólnej liczby badanych. Na miejscu drugim uplasowało się haftowanie i wyszywanie z liczbą 83 wyborów tj. 24,3% bada-

nych. Kolejne miejsca zajmują następujące czynności: gra w szachy — 70 wyborów (20,5%) i gra w brydża — 48 wyborów (14,1%). W kategorii czynności, które uzyskały najmniejszą ilość wyborów znalazły się: amatorskie kręcenie filmów — bez wyborów, taniec w zespole — 2 wybory (0,6%), rzeźbienie — 3 wybory (0,9%), śpiewanie w chórze lub zespole — 7 wyborów (2,1%) oraz gra w zespole teatralnym — 8 wyborów (2,3%). Pozostałe czynności kulturalne plasują się w środkowym przedziale uzyskanych wielkości (wyborów), wyrażających się w grupie od 3,2% do 7,9% ogólnej liczby wyborów.

Interesującym wydaje się rozkład wyników w czterech kategoriach respondentów. W kategorii ojców na uwagę zasługuje fakt całkowitej nieobecności w obrazie aktywności kulturalnej dziewięciu spośród siedemnastu rodzajów czynności wymienionych w kwestionariuszu. W obrębie pozostałych ośmiu, które są podejmowane przez respondentów, największą ilość wyborów uzyskały dwie czynności: gra w szachy — 28 wyborów (26,4%) oraz gra w brydża — 27 wyborów (25,5%). Najmniejszą ilość wyborów uzyskały: rzeźbienie — 1 (0,9%), modelarstwo — 2 (1,9%) oraz nauka języków — 3 (2,8%). W obrazie tym wyraźnie dominują zajęcia, które tradycyjnie uznawane są za typowo męskie (szachy, brydż, sport, fotografika). Zajęcia, których treścią są wartości artystyczne są reprezentowane w stopniu znikomym, bądź nie występują u tej kategorii badanych.

Wśród badanych matek na uwagę zasługuje fakt istnienia czynności (zajęć), które zyskują dużą ilość wyborów oraz czynności zyskujących w miarę równomierną, raczej niską, ilość wyborów. W tej kategorii respondentów największą ilość wyborów zyskuje haftowanie i wyszywanie, bo aż 61 spośród ogólnej liczby 113 badanych matek (54,0%) deklaruje wykonywanie tej czynności. Ciekawym wydaje się również zjawisko dość specyficznego rozkładu wyników, który dzieli badaną kategorię respondentów na dwie grupy. Jedną stanowią respondentki deklarujące uprawianie tej samej czynności, tj. haftowanie. Na ogólną liczbę matek aktywnych, stanowiącą 70 osób, aż 61 z nich deklaruje wybór tego rodzaju czynności, co stanowi 87,1% liczby aktywnych kulturalnie. Drugą grupę stanowi stosunkowo spolaryzowana kategoria respondentek wybierających dość różnorodnie zajęcia jako przejaw własnej aktywności, co w rozkładzie wyników powoduje duże zróżnicowania. Kolejną czynność pod względem liczby wyborów wynoszącą 10, co daje 8,8% wszystkich badanych matek, stanowi gra w brydża. Jak z tego wynika, przeskok od 54% wykonujących czynności haftowania i wyszywania do 8,8% wyborów gry w brydża, jest bardzo duży i oznacza brak czynności kulturalnych, które stanowiłyby środek w przedziale od najczęściej deklarowanych do przejawianych w niskim procencie.

W stosunku do rozkładu wyników w kategorii ojców, w grupie matek zaznaczyła się mniejsza liczba czynności nie podejmowanych w ogóle. Na siedemnaście propozycji zawartych w kwestionariuszu, matki nie wybierają pięciu, gdy u ojców wskaźnik ten wynosił dziewięć. Matki wskazują także na czynności, których uprawianiu towarzyszy posługiwanie się wartościami o walorach artystycznych (śpiew, malowanie, pisanie wierszy, recytacja itp.), chociaż uzyskane wielkości wyborów plasują się w dolnej skali.

W grupie badanych 63 córek tylko trzy czynności zawarte w kwestionariuszu, nie uzyskały wyborów. Są to: taniec w zespole, modelarstwo i kręcenie filmów. Zaskakującym jednak wydaje się fakt, że największą ilość wyborów w tej kategorii badanych, uzyskało uprawianie sportu, bo czynność tę uprawia 29 respondentek, co daje 40,6% ogółu badanych córek. Dopiero na drugim miejscu, z ilością 21 wyborów (33,3%) znalazła się tradycyjnie przypisywana kobietom czynność haftowania i wyszywania. Na uwagę zasługuje uzyskanie stosunkowo wysokiej liczby wyborów przez dwie czynności, które w dotychczasowej analizie nie zaznaczyły się w sposób istotny. Są to: pisanie wierszy i opowiadań z ilością 19 wyborów (30,2% badanych) oraz malowanie i rysowanie z liczbą 13 wyborów (20,6%). Wśród innych kategorii osób badanych, czynności te nie zyskują tak znacznych wielkości procentowych. Określa to preferencje kulturalne badanych córek oraz wskazuje, że czynności te różnicują całą badaną w Żaganiu populację.

Ostatnią analizowaną kategorię respondentów stanowią synowie. Na liczbę 59 badanych uczniów płci męskiej wszyscy deklarują uprawianie, chociaż jednej z wymienionych w kwestionariuszu czynności. Porównując rozkład wyników w tabeli nr 1 uznać należy, że ta kategoria badanych jest kulturalnie najbardziej aktywna, gdyż tylko dwa, spośród siedemnastu zajęć kulturalnych nie uzyskują wyborów. Są to: tkactwo artystyczne i kręcenie filmów. Ta ostatnia czynność nie jest zresztą przejawiana przez nikogo spośród 341 badanych.

Na ogólną liczbę 138 wyborów czynności kulturalnych w tej kategorii badanych największą ilość uzyskały następujące czynności: uprawianie sportu — 39 (66,1%), gra w szachy — 27 (45,8%), gra na instrumencie — 14 (23,7%), fotografika — 10 (16,9%). W dalszej kolejności plasują się: modelarstwo, malowanie, brydż itp.

Ten rozkład wyników wydaje się najbardziej zbliżony do obiegowego modelu zachowań kulturalnych tej kategorii społecznej. Chłopcom w tym wieku przypisuje się tradycyjnie zainteresowania sportem, techniką, grammi umysłowymi oraz, bardzo modnemu w kręgach młodzieżowych, uprawianiu muzyki rockowej.

Ponizej w tabeli przedstawiono w jaki sposób uprawiana czynność różnicuje badaną populację.

TABELA 3

Badani czynność kulturalna z tabeli nr 1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %	N %
Ojcowie	5 20,8	— —	— —	— —	1 33,3	— —	2 18,2	11 40,7	16 17,6	— —	— —	— —	— —	28 40,0	27 56,3	3 21,4	— —
Matki	3 12,5	1 14,2	— —	1 4,3	— —	3 11,5	— —	2 7,5	7 7,7	2 16,7	— —	61 73,5	6 46,2	9 12,7	10 20,8	2 14,3	— —
Córki	2 8,3	3 42,9	— —	13 56,6	1 33,3	19 73,1	— —	4 14,8	29 31,9	6 50,0	4 50,0	21 25,3	7 53,8	6 8,7	3 6,3	6 42,9	— —
Synowie	14 58,3	3 42,9	2 100,0	9 39,1	1 33,3	4 15,4	9 91,8	10 37,0	39 42,8	4 33,3	4 50,0	1 1,2	— —	27 38,6	8 16,6	3 21,4	— —
N	24	7	2	23	3	26	11	27	91	12	8	83	13	70	48	14	— —

Tabela nr 3 stanowi swoisty komentarz do tabeli nr 1. Analizie statystycznej poddano w niej wykonywane przez respondentów czynności kulturalne i szukano w ich obrębie liczbowej reprezentacji każdej z czterech badanych kategorii respondentów. Podstawę różnicowania populacji stanowi w tym ujęciu rodzaj wykonywanej (uprawianej) czynności kulturalnej. Ze względu jednak na szczupłe ramy artykułu komentarz do tej tabeli pozostawiamy czytelnikowi.

2. Miejsca realizacji czynności kulturalnych.

W eksplikacji problematyki badawczej wskazano, że obok próby określenia typów aktywności kulturalnej respondentów, kanałów przekazu wzorów aktywności i roli rodziny w procesie socjalizacji i akulturacji młodego pokolenia, istotnym będzie ujawnienie miejsca i roli elementów strukturalnych dwóch układów kultury determinujących tę aktywność.

Przyjmując za podstawę teoretyczną koncepcję trzech układów kultury interesować nas będzie, w rozważaniach nad aktywnością wyrażającą się w uprawianiu zajęć kulturalnych, czy realizują się one w pierwszym, rodzinnym czyli nieformalnym układzie, czy też w układzie instytucjonalnym.

W poniższej tabeli dokonano zestawienia miejsc (układów), uprawiania czynności kulturalnych czterech kategorii respondentów.

TABELA 4

*Rozkład wyników aktywności rodziców i dzieci
ze względu na miejsce jej przejawiania*

Badana popu- lacja	Ojcowie		Matki		Córki		Synowie		Razem czyn- ności kultu- ralne	%
	liczba wybo- rów	%	liczba wybo- rów	%	liczba wybo- rów	%	liczba wybo- rów	%		
A — dom rodzinny	78	80,4	100	92,6	89	86,3	82	50,3	349	70,1
B — szkoła, zakład pracy	9	9,3	2	1,9	23	17,8	37	22,7	71	14,3
C — dom kultury, klub	3	3,1	2	1,9	6	4,6	20	12,3	31	6,2
D — inne insty- tucje	7	7,2	4	3,6	12	9,3	24	14,7	47	9,4
Razem wybory	97		108		130		163		498	

Badani deklarują uprawianie czynności kulturalnych, których suma daje 462 wybory (tabela nr 1). Niektóre z wymienionych czynności (zajęć kulturalnych) realizowane są w kilku miejscach, stąd też w tabeli nr 4 uzyskano wynik 498 wyborów. W liczbie tej aż 349 razy wskazują respondenci na dom rodzinny, jako miejsce wykonywania deklarowanych czynności kulturalnych. Stanowi to 70,1% sumy wszystkich czynności. Drugą pozycję z ilością 71 wyborów zajmuje szkoła (w przypadku uczniów) lub zakład pracy (w odniesieniu do rodziców), co daje 14,3% uprawianych zajęć kulturalnych. 9,4% tj. 47 wyborów dotyczy innych miejsc, w których respondenci realizują swoje potrzeby kulturalne w sferze czynnościowej. Wśród tych miejsc pojawiają się boiska, kluby sportowe, kościoły, tereny zielone itp. Na ostatnim miejscu uplasowały się instytucje lokalne drugiego układu kultury (domy kultury, kluby, ogniska itp.), które w 31 przypadkach stanowią miejsce wykonywania czynności kulturalnych, co z ogólnej liczby 498 wyborów stanowi zaledwie 6,2%.

Uzyskane wyniki wskazują na peryferyjne znaczenie lokalnych instytucji upowszechniania kultury w obrazie aktywności kulturalnej respondentów, przejawiającej się w sferze czynnościowej. Można uznać, że instytucje kultury stanowią, dla badanych przedstawicieli dwóch generacji mieszkańców Zagania, daleki układ odniesienia.

Dom rodzinny stanowi najbliższy układ kulturalnego odniesienia i zajmuje centralne miejsce przejawiania aktywności kulturalnej.

W tym miejscu może pojawić się wątpliwość natury metodologicznej. W analizie materiału wyodrębniono szkołę i zakład pracy w autonomiczną kategorię instytucji. Ze względu na lokalny zasięg i styczności bezpośrednie w procesie społecznej komunikacji, instytucje te zaliczyć należy do drugiego układu kultury. Nie kwestionując słuszności takiego przyszerogowania tych instytucji, należy wskazać, że ani szkoła, ani też zakład pracy nie należą do typowych instytucji upowszechniania kultury⁵. Dla nich upowszechnianie kultury stanowi jedynie część ich statutowej działalności.

Drugim składnikiem decyzji, która legła u podstaw wyłączenia szkoły i zakładu pracy w odrębną kategorię instytucji, były relacje jakie zachodzą między podmiotami (uczestnikami) a instytucją. Zarówno w szkole, jak i w zakładzie pracy istnieje formalny związek osobowych elementów z jej instytucjonalną strukturą. Dlatego też trudno jest orzec, czy aktywność kulturalna przejawiana w obrębie tych instytucji opiera się o

⁵ Ustawa o upowszechnianiu kultury oraz prawach i obowiązkach pracownika kultury z dnia 26 kwietnia 1984 r. (Dz. U. N 26 84).

zasadę dobrowolności uczestnictwa, czy też regulowana jest czynnikami formalnymi.

Wracając do wyników przedstawionych w tabeli nr 4 wskazać należy, że dla trzech kategorii badanych (ojców, matek i córek) dom rodzinny stanowi główne miejsce przejawiania aktywności w sferze czynnościowej uzyskując od 80,4% do 92,6% wyborów.

Odsetek ten jest jednak zdecydowanie niższy w kategorii synów. Wynosi on co prawda ponad 50% czynności uprawianych przez tę kategorię respondentów, ale rozkład wyników w pozostałych trzech typach miejsc przejawiania aktywności jest także znaczący i bardziej równomierny.

Można przypuszczać, że ta kategoria respondentów realizuje pewien typ potrzeb kulturalnych w różnych układach: domowym i instytucjonalnym, formalnym i nieformalnym. Zaznaczyć także należy, że instytucje upowszechniania kultury wskazywane przez wszystkich badanych 31 razy jako miejsce uprawiania czynności kulturalnych, aż w 20 przypadkach odnosiły się właśnie do kategorii synów (64,5%).

Na zakończenie wstępnej analizy materiału empirycznego, sprowadzonej do omówienia uzyskanych wyników dotyczących rodzajów uprawianych czynności kulturalnych oraz typów miejsc ich realizacji należy stwierdzić, że rodzina, jako przedmiot badań, jawi się w całej złożoności i różnorodności. Aktywność kulturalna manifestowana poprzez podejmowane czynności kulturalne, różnicowana jest przez przynależność respondentów do generacji pokoleniowej oraz płeć respondentów.

Dom rodzinny, instytucje kultury, szkoła i zakład pracy zajmują różne miejsce w obrazie aktywności kulturalnej badanych dwóch generacji.

Rozkład wyników oraz umiejscowienie aktywności kulturalnych w obrębie różnych układów kultury i typów instytucji ilustruje tabela nr 5, która kończy tę część rozważań.

TABELA 5

Miejsce, w którym respondenci realizują (uprawiają) deklarowaną czynność kulturalną. Uwaga! Wielkimi literami oznaczono: A — dom, B — szkołę, zakład pracy, C — dom kultury, klub, ognisko, D — inne miejsce (np. boisko).

Wykonywana czynność (zajęcie)	Badana populacja i miejsce wykonywania zajęcia	Ojcowie				Matki				Córki				Synowie				Razem N = liczba badanych uprawiających czynność
		A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	
1. gra na instrumencie	5	—	—	—	—	3	—	—	—	11	—	1	—	11	4	4	—	39
2. śpiew w chórze	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	1	1	2	1	—	8
3. taniec w zespole	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
4. malowanie, rysowanie	—	—	—	—	—	1	—	—	—	13	—	—	—	9	—	—	1	24
5. rzeźbienie	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	3
6. pisanie wierszy, opowiadań	—	—	—	—	—	3	—	—	—	18	—	—	—	4	—	—	—	25
7. modelarstwo	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	1	—	11
8. fotografowanie	11	—	—	—	—	2	—	—	—	4	—	—	—	9	1	—	1	28
9. uprawianie sportu	6	5	1	6	4	—	1	3	5	13	2	8	10	20	6	15	105	
10. recytowanie	—	—	—	—	1	1	—	—	—	4	—	1	2	2	—	—	—	11
11. gra w zespole teatralnym, kabaretowym	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	4	—	—	—	8
12. haftowanie, wyszywanie	—	—	—	—	6	—	—	—	21	—	—	—	1	—	—	—	—	83
13. tkactwo artystyczne	—	—	—	—	6	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	13
14. gra w szachy	28	—	—	—	9	—	—	—	5	—	—	—	23	4	2	3	—	74
15. gra w brydża	25	2	2	—	10	—	—	—	3	—	—	—	3	—	1	4	—	50
16. nauka j. obcych na kursach	—	2	—	1	—	1	1	—	—	2	2	2	—	—	3	—	—	14
17. amatorskie kręcenie filmów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14
Razem wybory ≡	78	9	3	7	100	2	2	4	89	23	6	12	82	37	20	24	—	498

Ze względu na niewielkie wartości wyrażone w liczbach bezwzględnych w większości uzyskanych wyników nie wyliczano rozkładów procentowych.

V. PODSUMOWANIE

Ramy artykułu określiły zakres poruszanej w artykule problematyki. Potraktowano go, jako miejsce eksplikacji problematyki badawczej, przyjętej metodologii oraz niektórych tylko zmiennych. Bogactwo materiału, a także fakt, że jest on w trakcie głębokiej analizy i podlega dodatkowym opracowaniom, legły u podstaw metody omówienia badań, które prowadzono w Żaganiu. Z konieczności skoncentrowano się na sprawozdaniu z badań oraz próbie przybliżenia przesłanek, które poprzedzały tok przygotowań do badań i określiły ich praktyczny kształt.

Wydaje się, że obok uzyskania wiedzy na temat procesów socjolizacyjnych, przekazu wzorów aktywności kulturalnej, kanałów społecznej komunikacji i roli trzech układów kultury, także uzyskane informacje dotyczące funkcjonowania instytucji drugiego układu kultury w Żaganiu mogą okazać się przydatne w realizacji polityki kulturalnej w jej lokalnym zasięgu.

Bogata i interesująca wiedzę niosą sobą nie korelowane dotychczas zmienne zależne mające charakter pytań otwartych. Wydobyć owego bogactwa wymaga podjęcia wysiłku i zastosowania oryginalnej metody analizy tego materiału.

Także połączenie ankiet rodziców i uczniów może wydobyć nowe elementy w interesującej nas problematyce oraz stać się przykładem egzemplifikującym pewne statystycznie ujawnione tendencje.